

خودارزیابی درس هشتم «اختیارات شاعری (۲) وزنی»

۱- تفاوت اختیارات زبانی و اختیارات وزنی چیست؟

اختیارات زبانی موجب تغییر در وزن نمی شود، اما اختیار وزنی امکان تغییراتی کوچک در وزن را فراهم می کند. اختیار زبانی قابلیت هایی در تلفظ برای شاعر فراهم می سازد، در حالی که اختیار وزنی به وزن و آهنگ و ترکیب پایه های آوایی شعر مربوط می شود.

۲- کلمات «که» (U) و «کشت» (U-) در کجای مصراع با کلمه «کش» (-) برابر است؟ این اختیار از کدام نوع است؟ در هجای آخر هر مصراع و در پایان نیم مصراع اوزان دولختی از نوع دوری. این اختیار، وزنی و نام آن، بلند تلفظ کردن هجای پایانی است.

۳- پس از تقطع هجایی ابیات زیر، اختیارات وزنی را تعیین کنید:

الف) دست در دامن مولا زد در که علی بگذر و از ما مگذر شهریار

پایه های آوایی	د س ت در دا (۱)	م ن مو لا	زد (۲) در
	ک ع لی بگ	د ر ا ز ما	م گ (۲) در
وزن	فعلاتن	فعلاتن	فعلن
نشانه های هجایی	- U U	- U U	- U U

۱. اختیار وزنی در کاربرد «فعلاتن» به جای «فعلاتن» در رکن اول مصراع اول

۲. اختیار وزنی ابدال در کاربرد یک هجای بلند (زد) به جای دو هجای کوتاه (م گ) در رکن آخر (فعلن = فع لن)

ب) تو با خدای خود انداز کار و دل خوش دار که رحم اگر نکند مدعی خدا بکند حافظ

پایه های آوایی	ت با خ دا	ی خ دن دا	ز کار دل	خ ش (۱) دار (۲)
	ک رح م گر	ن ک ند مد	د عی خ دا	ب ک (۱) ند
وزن	مفاعن	فعلاتن	مفاعن	فعلن
نشانه های هجایی	- U -	- U U	- U - U	- U U

۱. اختیار وزنی ابدال در کاربرد یک هجای بلند (ش) به جای دو هجای کوتاه (ب ک) در رکن پایانی (فعلن = فع لن)

۲. اختیار وزنی تبدیل هجای کشیده پایان مصراع به یک هجای بلند (دار = U -)

* در هجای هفتم مصراع نخست و هجای چهارم مصراع دوم اختیار زبانی حذف همزه وجود دارد.

ب) کیست که پیغام من به شهر شروان برد یک سخن از من بدان مرد سخندان برد جمال الدین عبدالرزاق

پایه های آوایی	کی ست ک پی	غا م من	ب شه (۱) ر شیر	وان ب رد
	یک س خ ن ز (۲)	من ب دان	م ر د س خن	دان ب رد
وزن	مفتعلن	فاعلن	مفتعلن	فاعلن
نشانه های هجایی	- U U -	- U -	- U U -	- U -

۱. اختیار زبانی **قلب** با جابه جایی هجاهای کوتاه و بلند در هجاهای ۸ و ۹ مصراع نخست که مفتعلن را تبدیل به مفاعلن کرده است.

۲- در هجای چهارم مصراع دوم **اختیار زبانی حذف همزه** به کار رفته است.

(ت) یار با ماست چه حاجت که زیادت طلبیم دولت صحبت آن مونس جان ما را بس **حافظ**

پایه های آوایی	یار با ما	ست چ حاجت	کِ زِ یا دت	طَل (۲) بيم (۳)
وزن	فاعلاتن (۱)	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن
نشانه های هجایی	- - U -	- U U -	- - U U	- U U

۱. اختیار وزنی «فاعلاتن» به جای «فاعلاتن» در رکن اول هر دو مصراع.

۲. اختیار وزنی **ابدال** در آوردن یک هجای بلند به جای دو هجای کوتاه در رکن پایانی (فاعلن = فع لن)

۳. اختیار وزنی **بلند بودن هجای کشیده** پایان مصراع اول

* در هجای سوم مصراع دوم، **اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه** وجود دارد.

(ث) خارکش پیری با دلخ درشت پشتۀ خار همی برد به پشت **جامی**

پایه های آوایی	خارکش پی	ری (۱) با دل	قِ دُ رشت
وزن	فاعلاتن (۲)	فاعلاتن	فاعلن
نشانه های هجایی	- - U U	- U U -	- U U

۱. اختیار وزنی **ابدال** در هجای پنجم. مصراع اول این شعر بر وزن «فاعلاتن مفعولن فاعلن» آمده است.

۲. اختیار زبانی «فاعلاتن» به جای «فاعلاتن» در رکن اول هر دو مصراع.

(ج) با که گویم به جهان، محرم کو؟ چه خبر گویم با بی خبران؟ **مولوی**

پایه های آوایی	با کِ گویم	بِ جَ هان مح	رم (۲) کو
وزن	فاعلاتن (۱)	فاعلاتن	فاعلن
نشانه های هجایی	- - U U	- U U -	- U U

۱. اختیار وزنی «فاعلاتن» به جای «فاعلاتن» در رکن اول مصراع اول

۲. اختیار وزنی **ابدال** و آوردن یک هجای بلند (یم) به جای دو هجای کوتاه (ب ج) در رکن دوم مصراع دوم (فاعلاتن = مفعولن)

۳. اختیار وزنی **ابدال** و آوردن یک هجای بلند (رم) به جای دو هجای کوتاه (خ ب) در رکن آخر مصراع نخست (فاعلن = فع لن)

(چ) به وفای دل من ناله برآید چنانک **خاقانی** چنبر این فلک شعوده گر بگشاید

پایه های آوایی	بِ وَ فای	دِ لِ مَن نا	لِ بَ راری	دِ چَ (۲) نانک (۳)
وزن	فاعلاتن (۱)	فاعلاتن	فاعلاتن	فاعلن
نشانه های هجایی	- U U -	- U U -	- U - U	- U U

۱. اختیار وزنی تبدیل رکن فعلاتن به فاعلاتن در رکن نخست مصراع دوم
۲. اختیار وزنی ابدال در تبدیل دو هجای کوتاه (د،چ) به یک هجای بلند (شا) در رکن پایانی مصراع دوم (فعلن = فع لن)
۳. در هجاهای پایانی هر دو مصراع، هجای کشیده به هجای بلند تبدیل شده است.
- * در هجای چهارم مصراع نخست، اختیار وزنی تبدیل مصوت کوتاه (کسره اضافه) به بلند وجود دارد.
- * در هجای یازدهم مصراع دوم، اختیار وزنی حذف همزه وجود دارد.
- * در هجاهای سوم و هفتم مصراع دوم، اختیار وزنی تبدیل مصوت کوتاه به بلند (کسره اضافه) وجود دارد.
- ۴- وزن ابیات زیر را بیابید و اگر اختیارات شاعری در آنها وجود دارد، مشخص نمایید.

الف) دیگر دلم هوای سرودن نمی کند   تنها بهانه دل ما در گلو شکست   قیصر امین پور

پایه های آوایی	دی گر د	لم هـ وای	سُ رو دن نِ	می کُ ند
وزن	مفعول	فاعلات	مفاعیل	فاعلن
نشانه های هجایی	U _ _	_ U _ U	U _ _ U	_ U _

۱. اختیار وزنی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای ششم مصراع دوم
۲. اختیار وزنی در تبدیل هجای کشیده هجای پایانی مصراع دوم به هجای بلند .

ب) من به زبان اشک خود میدهمت سلام و تو   بر سر آتش دلم همچو زبانه می روی   شفیعی کدکنی

پایه های آوایی	من ب ز با	نِ اش کِ خُد	می دَ ه مت	سَ لَ م ت (۱)
وزن	مفتعلن	مفاعلن	مفتعلن	مفاعلن
نشانه های هجایی	_ U U _	_ U _ U	_ U _	_ U _ U

۱. اختیار وزنی در تبدیل هجای کوتاه پایانی مصراع نخست به هجای بلند
۲. اختیار وزنی بلند تلفظ کردن مصوت کوتاه (کسره اضافه) در هجای ششم مصراع دوم

پ) دلم شکسته تر از شیشه های شهر شماست   شکسته باد کسی کاین چینیمان می خواست   سهیل محمودی

پایه های آوایی	دِ لم شِ کس	تِ رز (۱) شی	شِ هایِ شه	رِ شِ ماست (۲)
وزن	مفاعلن	فعلاتن	مفاعلن	فعلن
نشانه های هجایی	_ U _ U	_ _ U U	_ U _ U	_ _ U U

۱. اختیار وزنی حذف همزه در هجای هفتم مصراع نخست
۲. اختیار وزنی در تبدیل هجای کشیده پایان مصراع نخست به هجای بلند
۳. اختیار وزنی ابدال و تبدیل دو هجای کوتاه (ر ش) به یک هجای بلند (می) در رکن پایانی مصراع دوم (فعلن = فع لن)
۴. اختیار وزنی در تبدیل هجای کشیده پایان مصراع دوم به هجای بلند

ت) من ندانم به نگاه تو چه رازی است نهان که من آن راز توان دیدن و گفتن نتوان **رعدی آذرخشی**

پایه های آوایی	من نَ دَانِم	بِ نِ گَا هِ (۲)	تُ چِ رَا زِی	سِت نَ هَان
وزن	کِ مَ نَان (۳) رَا	زَتَ وَا نِ دِی	دَنَ گُفْتِن	نَ تَ وَا نِ
نشانه های هجایی	فعلاتن (۱)	فعلاتن	فعلاتن	فعلن
	- U U -	- U U -	- U - U	- U U

۱. اختیار وزنی آوردن «فاعلتن» به جای «فعلاتن» در رکن نخست مصراع نخست

۲. اختیار زبانی بلند تلفظ کردن مصوّت کوتاه پایان کلمه (کسره اضافه) در هجای هشتم مصراع نخست

۳. اختیار زبانی حذف همزه در هجای سوم مصراع دوم

